

ZÁKONNÉ ZABEZPEČENÍ OSOB POŠKOZENÝCH NA ZDRAVÍ ÚRAZY A NEMOCEMI Z POVOLÁNÍ

Plk. JUDr. Ota MATOUŠEK

Vojenský lékařský výzkumný a doškolovací ústav J. E. Purkyně, Hradec Králové

(náčelník: genmjr. prof. MUDr. J. Vaňásek, CSc.)

Přes veškerou péči, kterou naše společnost věnuje otázkám prevence, dochází často k řadě událostí, jejichž následkem je poškození zdraví občanů. Jedná se především o úrazy a dále o poškození zdraví v souvislosti s výkonem povolání, které označujeme jako nemoci z povolání. Tyto jevy jsou v rozporu se zásadami socialistické péče o člověka a jeho zdraví, jak to vyplývá ze základních stranických dokumentů i z celé řady zákonných předpisů.

Ani v socialistické společnosti však těmto jevům nelze zcela zabránit. Poškození zdraví úrazem nebo nemocí z povolání přináší postiženému nejen bolest, psychické trauma, různá omezení v životě, nýbrž se promítá i do jeho materiální sféry.

Proto také v rámci boje pracujících za sociální práva od jeho samého počátku můžeme mezi vytyčenými požadavky zjistit i požadavek na zlepšení sociálního postavení těch, kdož při výkonu zaměstnání utrpěli škodu na zdraví, která jim znemožňovala pracovat a opatřovat si tak prostředky nutné k životu. Určitého zlepšení sociálního postavení takto postižených pracovníků se důsledným bojem už v kapitalistické společnosti podařilo dosáhnout, nicméně v plném rozsahu tyto otázky řeší až socialistická společnost.

Současné právní úpravě této problematiky v našem státě je věnován i tento článek. I když se v něm řeší otázky zasahující do různých oblastí, týká se celá problematika ve značném měřítku i činnosti vojenských lékařů a zejména pak lékařů od útvarů, kteří jsou stálými členy úrazových komisí, a jejich úkolem je spolupodílet se na přípravě návrhů velitelům ke spravedlivému a zákonnému řešení úrazů a nemocí z povolání.

Postavení vojenských lékařů u útvarů je však zcela zvláštní, a to především v tom směru, že to jsou právě oni, kdož řízení o úrazu a o nemoci z povolání prakticky zahajují sepsáním protokolu o úrazu, především v těch případech, kdy škoda na zdraví je provázena některou z okolností uvedených v čl. 634 předpisu Zdrav-1-1. Je však otázka, jak má lékař postupovat u úrazu, který nevede ani k neschopnosti ke službě, ani u něho není dána žádná jiná z okolností uvedených v čl. 634 Zdrav-1-1, a přesto se jedná o úraz, u něhož lze bolestné hodnotit určitým počtem bodů. Od 1. září 1981, kdy byla novelizována vyhláška č. 32/1965 Sb. vyhláškami č. 76/1981 Sb. pro ČSR a č. 78/1981 Sb. pro SSR, totiž neplatí omezení, podle něhož nárok na bolestné vzniká dříve pouze tehdy, dosáhlo-li bolestné minimálně 30 bodů. Za tohoto

normativního uspořádání zpravidla postačovalo šest hledisek uvedených v čl. 634. Podle novelizovaného znění vyhlášky má však poškozený od 1. 9. 1981 nárok na náhradu bolestného v jakékoliv výši. Proto nutno počítat i s takovými úrazy, o nichž by se podle dosud platného čl. 634 protokol o úrazu nepsával, avšak nárok na bolestné by byl evidentní. Tak tomu bude zejména u tržných ran, drobnějších zhmoždění tkání apod. V těchto případech by bylo zřejmě na místě, aby vojenský lékař už při ošetření takového poranění předběžně posoudil, zda zranění odpovídá i nějaké bodové hodnocení ve smyslu novelizované vyhlášky č. 32/1965 Sb., a pokud dospěje ke kladnému závěru, pak by měl i v takových případech protokol o úrazu sepsat. Tomuto stanovisku odpovídá i nové znění čl. 3 předpisu Všeob-P-21 (práv.), podle něhož se vyšetřují a projednávají všechny úrazy, které vzniknou vojákům a dalším osobám uvedeným v čl. 2. Pokud by tak vojenský lékař neučinil, nedozvěděla by se úrazová komise vůbec o drobnějších úrazech zakládajících nárok na odškodnění bolesti a takové nároky by ani nemohla přiznat.

Z hlediska odpovědnosti vojenské správy (případně jiné zaměstnavatelské organizace) se jeví nejzávažnějšími otázky těch poškození zdraví, za něž nese vojenská správa odpovědnost, tj. především pracovních úrazů a nemocí z povolání, případně dalších škod na zdraví, za něž vojenská správa odpovídá podle zásad občanského zákona. V zájmu komplexního pohledu na řešení nejrůznějších situací poškozené osoby se článek zabývá i případy, které se odpovědnosti vojenské správy vymykají.

Protože z hlediska frekvence jejich výskytu dochází nejčastěji k poškození zdraví úrazem a nemocí z povolání, je nezbytné nejprve objasnit oba tyto pojmy.

Za úraz vůbec se považuje porucha zdraví (především tělesného, ale i duševního), vyvolaná zevní příčinou, která na organismus působí náhle nebo poměrně krátkou dobu vymezenou určitým časovým úsekem.

Nemoci z povolání jsou nemoci, které jsou uvedeny v příloze k vyhlášce federálního ministerstva práce a sociálních věcí č. 128/1975 Sb., kterou se provádí zákon o sociálním zabezpečení, jestliže vznikly za pracovních podmínek, za nichž k takovým nemocem podle zkušeností obvykle dochází a které jsou uvedeny v citované příloze. Přehled nemocí z povolání je zařazen rovněž jako příloha č. 8 služebního předpisu Všeob-P-21 (práv.). Nejnovější úpra-

va seznamu nemocí z povolání byla provedena vyhláškou č. 141/1983 Sb.

Z hlediska nároků poškozeného na odškodnění ze strany zaměstnavatele je nutno u úrazů rozlišovat mezi úrazy pracovními a nepracovními.

Ve smyslu ustanovení § 190 odst. 1 zákoníku práce se za pracovní úraz pokládá takový úraz pracovníka, k němuž došlo při plnění pracovních úkolů. Obdobně ve smyslu čl. 46 předpisu Všeob-P-21 (práv.) je pracovním úrazem vojáka úraz, který voják utrpí při plnění úkolů služby v ozbrojených silách anebo v přímé souvislosti s jejich plněním. Tato definice svádí k domněnce, že základní otázku — o jaký typ úrazu se v daném případě jedná — lze vyřešit vždy bez obtíží. Že tomu tak zdaleka není, to potvrzují zkušenosti z každodenní praxe. Z těchto důvodů se jeví vhodným alespoň v hlavních rysech načrtnout podrobnější charakteristiku pracovních úrazů.

K plnění služebních úkolů patří vojenský výcvik, výkon strážní a dozorcí služby, úkony při plnění denního řádu, dále činnosti, k nimž byl voják svým nadřízeným určen anebo které vyplývaly z jeho služebního zařazení nebo výkonu funkce. Dále je to činnost, která je předmětem služební cesty. Pokud jde o úrazy, které vzniknou během cestování z místa pobytu do místa určení, je nutno je rovněž hodnotit jako pracovní, protože cestování je úkonem nutným před začátkem plnění úkolů, které jsou cílem služební cesty, případně úkonem nutným po jejím ukončení, a jde tedy o činnost, která je v přímé souvislosti se služební činností. V jakém rozsahu je cestování uznáno za činnost v přímé souvislosti, to podrobně vysvětluje předpis Práv-51-1 na stranách 15 a 16.

Rovněž pracovním úrazem je úraz, který postižený utrpěl pro výkon služebních povinností, i když se doba úrazu nemusí vždy časově krýt s jejich výkonem. Tak např. voják, kterého dozorcí roty ohlásí veliteli, že se vrátil z vycházky opožděně, se mu třeba až po týdně pomstí na vycházce tím, že ho napadne a zraní.

Služební činností je i činnost konaná na podnět společenské organizace, pokud je konaná ve prospěch vojenské správy. Do služební činnosti patří i činnost vojáka, kterou koná buď z vlastní iniciativy, nebo z podnětu jiného vojáka, i když nepatří do jeho funkční náplně, ovšem opět za předpokladu, že je konaná ve prospěch vojenské správy, a za další podmínky, že nejde o činnost zakázanou anebo o činnost, k níž je třeba zvláštního povolení. Za služební činnost je nutno pokládat i vojenské výpomoci prováděné vojáky při živelních pohromách, případně ke zvládnutí ekonomických úkolů společnosti i dobrovolné výpomoci prováděné ve prospěch patronátní nebo jiné organizace, kterou zprostředkoval útvar sepsáním příslušné smlouvy s organizací, v jejíž prospěch se výpomoc poskytuje.

Také činnost plánovaná pro vojáky z povolání v rámci preventivní rehabilitace je služební činností.

Výkony spojené s očkováním proti tuberkulóze, neštovicím, tetanu, břišnímu tyfu a paratyfům těch osob, které při své služební (pracovní) činnosti jsou vydány zvýšenému nebezpečí nákazy těmito nemocemi, je třeba pokládat rovněž za služební (pracovní) činnost. Služební činností je dále i sportovní činnost vrcholových sportovců — členů armádních sportovních družstev vrcholového sportu, a to jak během nařízených tréninků, tak i při vlastní závodní činnosti. U vojáků potrestaných kázeňským trestem vězení je služební činností pouze provádění nařízených prací, nikoliv už úkony spojené s udržováním pořádku ve věznici a s plněním denního řádu věznice.

Za činnost v přímé souvislosti s plněním služebních (pracovních) úkolů je třeba pokládat úkony, které jsou potřebné, obvyklé a nezbytné k výkonu služby nebo zaměstnání anebo nutné před počátkem vlastní služební (pracovní) činnosti anebo po jejím ukončení. Takových úkonů může být tolik, že je nelze ani všechny vyjmenovat, a postupně je nastoluje denní život. Patří sem např. nástupy na shromaždiště, na stravu, hromadný organizovaný odchod na různé kulturní a jiné podniky organizované útvarem, služební pochůzky apod.

Do této kategorie patří i zájmová tělovýchova prováděná buď podle plánu masověsportovní činnosti schváleného velitelem, případně prováděná společenskou organizací, vždycky však musí probíhat pod vedením určeného funkcionáře.

Do takové činnosti je nutno zařadit i převlékání do pracovního nebo ochranného oděvu, případně svlékání z těchto oděvů, stejně tak jako mytí rukou po skončení prací. Naproti tomu koupání a sprchování je třeba za úkon nutný po skončení práce považovat jen v těch případech, kdy vzhledem k povaze činnosti se tento úkon jeví nezbytným. Kromě toho u vojáků základní služby je nutno i organizované koupání (sprchování) pokládat za činnost v přímé souvislosti s výkonem vojenské služby.

Vlastní stravování ve vojenské jídelně nepatří do přímé souvislosti s plněním služebních úkolů. Patří sem však cesta do jídelny, pokud se však vojáci přesunují do jídelny mimo vojenský objekt (třeba z jedné kasárny do druhé), pak jen tehdy, jedná-li se o přesun v pochodovém tvaru.

Ze zásady, že přímou souvislostí s plněním služebních úkolů není ošetření ani vyšetření ve zdravotnickém zařízení, které voják vyhledá při onemocnění, jsou tyto výjimky:

- při ošetření v rámci první pomoci při náhlé příhodě, případně zranění, které vyžadují první pomoc;
- jedná-li se o vyšetření na rozkaz a v zájmu vojenské správy; v armádě jsou to tedy vy-

šetření v rámci základní dispenzární péče a z vyšetření spadajících do zvláštní dispenzární péče sem patří jen ta vyšetření, která se provádějí z důvodů pracovního nebo služebního zařazení osoby.

Za pracovní úraz bude proto třeba uznat každý úraz, který vznikne buď při vlastním vyšetření (případně při ošetření v rámci první pomoci), anebo při cestě do zdravotnického zařízení, jejímž cílem je takové vyšetření nebo ošetření.

Rovněž i činnost ve stranické, svazácké a jiné společenské organizaci v armádě, pokud tato činnost napomáhá plnění vojenských, politických, hospodářských a sociálních úkolů ČSLA, patří do přímé souvislosti s plněním služebních úkolů.

Pojmu „přímá souvislost“ užívají i vojenské lékařské komise v rámci přezkumného řízení, a to i u škod na zdraví, které nevznikly pracovním úrazem ani nemocí z povolání. V těchto případech vyjádření přímé souvislosti s výkonem vojenské služby však není podkladem pro odškodnění, nýbrž podkladem pro stanovení výše případného důchodu podle předpisů o sociálním zabezpečení.

Ustanovení § 190 odst. 1 a 2 zákoníku práce vyslovuje také základní princip v tom smyslu, že za pracovní úraz a za nemoc z povolání nese odpovědnost organizace, jejíž úkoly poškozený pracovník plnil. Proto musí být rozhodnuto o tom, zda úraz je úrazem pracovním, případně že onemocnění je nemocí z povolání.

O charakteru pracovního úrazu rozhoduje velitel útvaru, stejně tak jako o charakteru nemoci z povolání, přičemž u nemoci z povolání vychází z posudku zpracovaného oddělením pracovního lékařství a nemocí z povolání příslušné spádové vojenské nemocnice. Toto oddělení je také výhradně oprávněno vydat posudek o tom, zda se jedná o nemoc z povolání, či nikoliv, a stejně tak i o bodovém hodnocení bolesti a ztížení společenského uplatnění za takovou nemoc.

Podle zákona se poskytuje několik druhů náhrad, které jsou stejné jak u pracovních úrazů, tak i u nemocí z povolání. Především jsou to jednorázové náhrady, a to bolestné a ztížení společenského uplatnění. Posudky o těchto náhradách se zpracovávají podle vyhlášky č. 32/1965 Sb., která byla naposledy novelizována v roce 1981, a to pro ČSR vyhláškou č. 76/1981 Sb. a pro SSR vyhláškou č. 78/1981 Sb. Tato novelizace přinesla zvýhodnění poškozených, a to hned v několika směrech. Tak především byla zrušena zásada, že se tyto náhrady poskytují pouze tehdy, dosáhlo-li bodové hodnocení minimální výše 30 bodů. V současné době se tedy tyto náhrady poskytují při jakémkoliv výši bodového hodnocení. Dále se zvýšila hodnota jednoho bodu z 10 Kčs na 15 Kčs. Konečně byla stanovena i vyšší maxima, která mohou být hrazena u jednoho poškození na zdraví: cel-

kově je to 60 000 Kčs místo dřívějších 40 000 korun, z toho za bolest nyní 18 000 Kčs místo dřívějších 12 000 Kčs.

Pokud při úrazovém ději utrpěl poškozený kromě škody na zdraví také škodu na vlastních věcech (potrhaný či znečištěný vlastní oděv, rozbití hodinek apod.) má nárok na náhradu tzv. věcné škody.

Náhrada za ztrátu na výdělku po dobu pracovní neschopnosti jako rozdíl mezi průměrným výdělkem a plnou výší nemocenského představuje významná opatření, které pro postiženého pracovníka znamená zachování životní úrovně i po dobu dočasné pracovní neschopnosti vyvolané úrazem, či nemocí z povolání. Tento druh náhrady nepřichází v úvahu zpravidla u vojáků z povolání, protože se jim zachovává po dobu podpůrčí doby, tj. po dobu jednoho roku neschopnosti pro pracovní úraz nárok na nezkrácený služební příjem, takže vojáci z povolání nejsou na výdělku zkracováni. Podrobnější výklad této otázky je na příslušném místě této práce.

Poškozenému mohou vzniknout i náklady, které jsou spojené s léčením, tyto však budou přicházet v úvahu zcela výjimečně, protože vlastní léčení, jak je všeobecně známo, se v naší společnosti poskytuje bezplatně.

Touto formou náhrady se hradí nejčastěji cesta rodičů, či jiných nejbližších příbuzných za postiženým vojákem (pracovníkem) do nemocnice, pokud lékař potvrdí, že tato návštěva má příznivý vliv na jeho zdravotní stav.

Může se jednat i o náhrady za zubní protézy, byla-li následkem úrazu ztráta zubů postiženého, jindy může jít o příplatky na dietní stravování, jestliže nezbytnost tohoto stravování potvrdil lékař apod.

Další možnou náhradou je náhrada za ztrátu na výdělku po skončení pracovní neschopnosti. Tato náhrada přichází v úvahu tehdy, byl-li v důsledku pracovního úrazu, či nemoci z povolání postižený uznán plně nebo částečně invalidním. Náhrada se stanoví v takové výši, aby spolu s případným výdělkem po pracovním úraze nebo po zjištění nemoci z povolání a s přičtením důchodu z téhož důvodu se rovnala jeho průměrnému výdělku před vznikem škody na zdraví. Přitom do částky 2500 Kčs jeho předchozího výdělku se tato náhrada poskytuje v plné výši. Byl-li však předchozí výdělek vyšší než 2500 Kčs, pak částka převyšující 2500 Kčs se hradí v jedné polovině. Toto omezení však neplatí, jestliže škoda na zdraví byla způsobena úmyslným jednáním jiné osoby anebo výhradně vinou zaměstnavatelské organizace (vojenské správy) proto, že tato porušila předpisy k zajištění bezpečnosti a ochrany zdraví při práci.

Další náhrada, na niž má za určitých okolností postižený nárok, je ztráta na důchodu v částce, která se rovná rozdílu mezi výší důchodu, na který vznikl nárok, a výší důchodu,

na který by postiženému vznikl nárok, kdyby nedošlo ke snížení výdělku postiženého v důsledku poškození jeho zdraví pracovním úrazem nebo nemocí z povolání.

Zvláštní náhrady přísluší pozůstalým, pokud postižený následkem úrazu nebo nemoci z povolání zemřel. Tyto náhrady zná zákon opět v několika druzích. Předně je to opět náhrada nákladů spojených s léčením zemřelého. Dále to je náhrada nákladů spojených s pohřbem, do nichž náleží základy účtované pohřebním ústavem, hřbitovních poplatků, cestovních výloh spojených s pohřbem, náklady nařízení pomníku nebo desky, náklady na úpravu hrobu a jedna třetina nákladů na smuteční ošacení. Přiznat je třeba dále i náhradu nákladů na výživu pozůstalých, pokud tyto nejsou kryty dávkami důchodového zabezpečení. Dědicům se poskytuje i náhrada věcné škody, pokud taková škoda zemřelému v souvislosti se smrtelným úrazem vznikla. Konečně je zde jednorázové odškodnění pozůstalých, a to manželce ve výši 3000 Kčs a každému dítěti, které má nárok na sirotčí důchod, ve výši 5000 Kčs; výjimečně lze tuto náhradu přiznat i rodičům zemřelého v celkové částce 3000 Kčs.

V souvislosti s náhradami je třeba upozornit i na případy jednorázového mimořádného odškodnění, které náleží za úraz, který se stal v důsledku výkonu služební činnosti, která je zvláště riziková a s jejímž výkonem stále hrozí nebezpečí úrazu s možnými velmi vážnými následky. Jednorázové mimořádné odškodnění podrobně řeší hlava 6 předpisu Všeob-P-21 (práv.).

Postižený voják (pracovník) má však nárok na náhradu škody od vojenské správy i v případech, kdy vzniklá škoda na zdraví nemá charakter úrazu pracovního, jestliže škodu způsobila vojenská správa, protože porušila některou svou právní povinnost. Např. voják, který jde na vycházku, uklouzne v zimním období na neudržovaném chodníku, o který je vojenská správa povinna pečovat, a zlomí si nohu. Vojenská správa se v takových případech zproští své odpovědnosti jen tehdy, prokáže-li, že škodě nemohla zabránit ani při vynaložení veškerého úsilí, které lze od ní požadovat. V takovýchto případech se jedná o tzv. občanskoprávní odpovědnost a náhrady co do druhů i výše jsou stejné jako u pracovních úrazů, pouze jednorázové odškodnění pozůstalým nenáleží.

O nárocích poškozených u pracovních úrazů, nemocí z povolání i u úrazů, za něž vojenská správa nese občanskoprávní odpovědnost, rozhodují zásadně velitelé útvarů. Uplatňuje-li se mimo další náhrady i nárok na náhradu za ztrátu na výdělku po skončení pracovní neschopnosti nebo nárok na náhradu nákladů na výživu pozůstalých nebo na náhradu za ztrátu na důchodu, rozhoduje o všech náhradách náčelník příslušného VOZČ. O žádostech na přiznání jednorázového mimořádného odškodnění

podle hlavy 6 rozhodují funkcionáři podle č. 139 Všeob-P-21 (práv.). Pokud však rozhoduje o nárocích náčelník VOZČ, je oprávněn rozhodnout i o mimořádném jednorázovém odškodnění.

Za veškeré pracovní úrazy i za nemoci z povolání nese tedy vojenská správa objektivní odpovědnost, což znamená, že nese odpovědnost za škodlivý výsledek, i když tento výsledek nezavinila. Dochází však také k takovým úrazům, které si postižení zavíní sami, a kdy by proto poskytnutí plné, případně i částečné náhrady odporovalo socialistickým zásadám. Proto se v některých případech pracovních úrazů (nemocí z povolání) může odpovědná organizace zprostit odpovědnosti a náhrady pak poskytnout buď jen zčásti, anebo vůbec ne.

Předně je to tehdy, prokáže-li úspěšně některý ze zprošťovacích důvodů, uvedených v § 191 zákoníku práce, které jsou i v člancích 61 a 62 předpisu Všeob-P-21 (práv.), dále pak i tehdy, prokáže-li, že se postižený dopustil tzv. excessu.

A. Podle uvedených předpisů se vojenská správa zproští odpovědnosti

a) zcela, prokáže-li, že

— škoda byla způsobena tím, že postižený svým zaviněním porušil předpisy, rozkazy nebo pokyny k zajištění bezpečnosti a ochrany zdraví při výcviku nebo zaměstnání, ačkoliv s nimi byl řádně seznámen a jejich znalost a dodržování byly soustavně vyžadovány a kontrolovány;

— škodu si postižený přivodil svou opilostí a vojenská správa nemohla škodě zabránit; a za dalšího předpokladu, že v obou případech byly uvedené skutečnosti jedinou příčinou škody;

b) zčásti, prokáže-li, že buď

— postižený porušil svým zaviněním předpisy, rozkazy nebo pokyny k zajištění bezpečnosti a ochrany zdraví při výcviku nebo zaměstnání, ačkoliv s nimi byl řádně seznámen, a že toto porušení bylo jednou z příčin škody; nebo

— jednou z příčin škody byla opilost poškozeného;

— nebo postiženému vznikla škoda proto, že si počínal v rozporu s obvyklým způsobem chování tak, že je zřejmé, že ač neporušil předpisy, rozkazy nebo pokyny k zajištění bezpečnosti a ochrany zdraví při výcviku nebo zaměstnání, jednal lehkomyšlně a musel si být vzhledem ke své kvalifikaci a zkušenostem vědom, že si může přivodit škodu na zdraví. Přitom za lehkomyšlnost nelze považovat běžnou vlastní neopatrnost a jednání vyplývající z rizika výcviku nebo zaměstnání; lehkomyšlnost by se měla přibližovat hazardérskému počínání.

B. Dalším případem možnosti zproštění je exces, za který je třeba pokládat takové jednání postiženého vojáka, které je vybočením z vlastní služební (pracovní) činnosti. Tak např.

v rámci výcviku se zbraní se na učebně cvičí rozborka pistole a voják svévolně bez vědomí velitele vedoucího výcvik zbraní nabije nábojem, který si „ušetřil“ při ostrých střelbách, a při dalším neopatrném zacházení se zbraní se postřelí. Tento jeho postup překročil rámec služební činnosti, která byla organizována, a to do té míry, že nabití zbraně už k vlastní služební činnosti nepatřilo. Proto se může vojenská správa odpovědnosti zprostit.

Vraťme se však k zajištění postiženého nemocenskými dávkami v případech, kdy jeho neschopnost ke službě (k práci) vznikla následkem pracovního úrazu nebo nemoci z povolání. Protože tato oblast je upravena poněkud odchylně pro vojáky z povolání a pro občany, je nezbytné se oběma kategoriemi osob zabývat odděleně.

Pokud jde o vojáky z povolání, bylo už shora uvedeno, že v případě pracovního úrazu mají nárok na plný služební příjem po dobu neschopnosti, a to až do délky jednoho roku. Článek 9 přílohy č. 8 předpisu Všeob-P-16 (práv.) však tyto nároky vojáků z povolání rozšiřuje i na případy, kdy voják z povolání utrpí úraz, v důsledku něhož je neschopen práce, pokud byl uznán neschopným následkem úrazu v přímé souvislosti s výkonem vojenské služby nejpozději do dvou měsíců od vzniku takového úrazu, a to:

a) při činné účasti na opatřeních proti živelným pohromám a při odstraňování následků živelných pohrom — i mimo okruh vojenské správy;

b) při záslužné činnosti konané bez právního závazku ve prospěch celku, zejména při pracovních brigádách v bydlišti, případně jinde;

c) při výkonu veřejné funkce i mimo okruh vojenské správy;

d) cestou do služby a zpět, tj. cestou z místa ubytování do místa pracoviště a zpět, pokud tuto cestu nepřeruší a jde o cestu přímou;

e) jako příjemce odlučného na cestě z místa přechodného ubytování nebo pracoviště do místa bydliště rodiny a zpět bez jakéhokoli přerušení takové cesty, a to

- při krátké dovolené,
- při opuštění posádky za účelem návštěvy rodiny,
- při řádné dovolené,
- při domácím léčení, které bylo doporučeno lékařem a které velitel útvaru povolil.

Bod ad e) se tedy týká jen toho vojáka z povolání, který žije odloučeně od rodiny a včas podal žádost o byt a není tedy tzv. „nestěhovačem“.

Toto rozšíření výhod materiálního zajištění vojáka z povolání postiženého úrazem zcela spravedlivě vystihuje všechny ty další případy, kdy jeho úraz vojenská správa jako pracov-

ní neodškodňuje, kdy však existující skutečnosti jsou tak zvláštního charakteru, že jejich nerespektování by vedlo k neodůvodněnému materiálnímu poškození zraněného. Pokud však neschopnost ke službě přesáhne dobu jednoho roku a náčelník finanční služby MNO na návrh příslušné vojenské lékařské komise podpůrčí dobu prodlouží, náleží postiženému vojákově v prodloužené podpůrčí době vždy pouze nemocenské. Za tuto dobu však vojákově, který je neschopným v důsledku pracovního úrazu, poskytne vojenská správa náhradu za ztrátu na výděлку, tj. rozdíl mezi výší nemocenského a výší služebního příjmu. To se pochopitelně netýká těch, kdož utrpěli úraz za okolností uvedených ad a) až e), jestliže se současně nejednalo o pracovní úraz, za který nese odpovědnost vojenská správa. K tomu je třeba připomenout, že v případě úrazu během cesty do zaměstnání by se jednalo o pracovní úraz, kdyby šlo o cestu v rámci vyhlášení bojového poplachu. Může však jít o pracovní úraz, za který mu poskytuje náhrady jiná organizace než vojenská správa; potom tento rozdíl obdrží od této jiné organizace. Tak podle § 44 nař. vlády č. 54/1975 Sb. při činné účasti na opatřeních proti živelním pohromám, stejně tak jako při brigádnické činnosti v místě bydliště to bude příslušný národní výbor nebo jiná organizace, v jejíž prospěch voják z povolání činnost, při níž úraz utrpěl, vykonával, při výkonu veřejné funkce to bude opět organizace, pro niž byl v okamžiku úrazu činný.

Je-li však voják z povolání neschopen služby v důsledku nemoci z povolání, má nárok na služební příjem v nemoci pouze za první měsíc neschopnosti a pokud jeho neschopnost trvá déle, má nárok pouze na nemocenské. Avšak ani v těchto případech nemůže být zkrácen a jakmile je jeho onemocnění uznáno jako nemoc z povolání, poskytuje se mu rozdíl mezi nemocenským a výší služebního příjmu jako náhrada za ztrátu na výděлку. Toto rozdílné řešení bylo přijato z důvodů praktických. Zatímco o charakteru úrazu je možno rozhodnout v krátké době, totiž jakmile se případ zcela vyšetří, rozhodnutí o tom, zda se o nemoc z povolání jedná, či nikoliv, trvá zpravidla déle, protože oddělení nemocí z povolání musí provést celou řadu šetření a teprve na jejich základě může vydat odborný posudek.

Proto také ve všech úrazových případech se jeví nezbytným urychleně případy vyšetřit a v úrazové komisi projednat, aby velitel útvaru mohl o charakteru úrazu rozhodnout a aby podle tohoto rozhodnutí mohl postupovat finanční orgán při výplatě nemocenských dávek.

Ani systém sociálního zabezpečení ve svých ustanoveních nepominul případy pracovních úrazů. Ustanovení § 31 zák. č. 121/1975 Sb., o sociálním zabezpečení stanoví, že se invalidní důchod pracujícího, jehož invalidita vznikla jako následek pracovního úrazu, stanoví o 10 % z průměrného měsíčního výděлку výše než in-

validní důchod v jiných případech; částečný invalidní důchod činí jednu polovinu z takto stanoveného plného invalidního důchodu.

Ustanovení § 27 citovaného zákona pak definuje, co je třeba za pracovní úraz pokládat, přičemž se definice shoduje s definicí pracovního úrazu, jak je uvedena v pracovněprávních předpisech i ve vojenských služebních předpisech. Navíc se zde však stanoví, že se pro účely zvýšení invalidního důchodu obdobně jako pracovní úrazy posuzuje i invalidita jako následek nemocí z povolání a dále i jako následek úrazů vzniklých za určitých okolností, které jsou taxativně uvedeny jednak přímo v § 27 zákona a jednak na základě zákonného zmocnění v § 67 vyhlášky č. 128/1975 Sb., kterou se provádí zákon o sociálním zabezpečení. Podle těchto ustanovení jsou vyšší výměrou důchodu v případě invalidity (částečné invalidity) zvýhodněny úrazy, k nimž došlo

- cestou do zaměstnání a zpět, pokud ji pracovník podstatně nepřerušil z příčin nesouvisejících se zaměstnáním;
- při práci na záhumenku, jedná-li se o člena JZD;
- při činné účasti na opatřeních proti živelním pohromám a při odstraňování následků živelních pohrom;
- při záslužné činnosti konané bez právního závazku ve prospěch celku;
- při výkonu veřejné funkce;
- u dárců krve při účasti na všech úkonech potřebných k splnění úkolů organizovaného dárcovství krve;
- u občanů se změněnou pracovní schopností při provádění přípravy pro pracovní uplatnění;
- u účastníků organizované tělesné výchovy;
- u dobrovolných pracovníků pečovatelské služby při výkonu této služby prováděné podle pokynů národního výboru.

Do této problematiky patří i otázky spojené s náhradou škody na zdraví, kterou postiženému způsobí zaviněně někdo jiný. V takovémto případě se postupuje podle zásad občanského zákona bez ohledu na to, zda viníkem škody na zdraví byla organizace (buď zaměstnavatelská, nebo jiná) nebo jednotlivec. Z toho plyne, že na nepracovní úraz vojáka, či jiné osoby může nést odpovědnost také vojenská správa podle zásad občanskoprávní odpovědnosti, jak už bylo výše uvedeno. V tom případě náleží poškozenému odškodnění v obdobném rozsahu jako při pracovním úrazu, kromě jednorázového odškodnění pozůstalých, pokud má úraz za následek smrt postiženého. Postižený musí však sám vyvíjet patřičnou aktivitu k tomu, aby své nároky u odpovědného subjektu uplatnil, a pokud není včas uspokojen, musí věc předat k rozhodnutí soudu formou žaloby. Tento postup je však nutný i při

úrazu pracovním, pokud poškozený nebyl včas odškodněn. Rozdíl je však v délce promlčení nároku; nároky na odškodnění pracovního úrazu se promlčují za rok ode dne, kdy postižený se dozvěděl, že mu vznikla škoda, a o tom, kdo za ni odpovídá; nároky z titulu občanskoprávní odpovědnosti za úraz se promlčují za dva roky.

Konečně může vzniknout jedinci škoda na zdraví, která není ani pracovním úrazem, ani jinou škodou na zdraví, za který by někdo nesl občanskoprávní odpovědnost. Je zřejmé, že i takováto škoda může poraněného postihnout značně citelně. K takovým úrazům dochází při obstarávání domácích prací, při soukromých stavbách, při dovolených, na výletech, při soukromé sportovní činnosti i za jiných okolností. V případě takovýchto příhod má postižený nárok na běžné nemocenské, odškodnění se neposkytuje. Proto je možno doporučit uzavření úrazového pojištění zejména těm, kdož častěji vykonávají činnosti, které s sebou nesou úrazové riziko.

Základní principy úrazového pojištění se řeší jednak v občanském zákoně a jednak ve vyhlášce ministerstva financí č. 49/1964 Sb., novelizované vyhláškou ministerstva financí č. 55/1979 Sb., o pojistných podmínkách pro pojištění osob. Odškodnění vyplácené při úrazu na základě pojistky však vychází z jiných principů než odškodnění podle pracovněprávních předpisů a vyplývajících z občanskoprávního zavinění. Tyto principy jsou uvedeny jednak v textové části citované vyhlášky, jednak v její příloze, která navíc obsahuje i tabulky pro výpočty nároků na plnění pojistovnou. Podrobnosti ohledně konkrétního pojištění, tj. výše pojistného, pojistné částky atd. obsahuje vždy pojistná smlouva, kterou občan uzavírá s pojistovnou. Úrazové pojištění, pokud v pojistné smlouvě není dohodnuto jinak, se vždy vztahuje na veškeré úrazy pojištěného bez ohledu na to, při jaké činnosti k úrazu dojde. To znamená, že pojištěný pracovník, který utrpí pracovní úraz, bude odškodněn zaměstnavatelem a kromě toho obdrží náhradu od pojistovny, pokud takový úraz ohlásí. Pojišťovna je však povinna poskytnout příslušné náhrady pojištěné osobě i v těch případech, kdy mu škoda na zdraví je způsobena

- nemocí vzniklou výlučně následkem úrazu;
- zhoršením následků úrazu nemocí, kterou pojištěný trpěl před úrazem;
- místním hnisáním po vniknutí choroboplodných zárodků do otevřené rány způsobené úrazem a nákazou tetanem při úrazu;
- diagnostickými, léčebnými a preventivními zákroky prováděnými za účelem léčení následků úrazu.

Z úrazového pojištění je pojistovna povinna poskytnout plnění za dobu nezbytného léčení tělesného poškození způsobeného úrazem, dá-

le za trvalé následky úrazu a za smrt způsobenou úrazem. Výše plnění se řídí podle zásad uvedených v příloze vyhlášky. Základem pro výpočet plnění je pojistná částka, z níž se plnění vypočte podle procent stanovených pro konkrétní poranění.

Je třeba vidět, že systém materiálního zabezpečení osob postižených úrazem a nemocemi z povolání, popsáný v tomto článku, není zdaleka neměnný. O tom svědčí celá řada zákonodárných změn, přijatých postupně za období budování socialismu u nás. Každá taková změna znamenala vždy určitý krok k zlepšení sociálního postavení obyvatel, nevyjímaje ani ty, kdož byli postiženi úrazem. Proto lze zcela reálně očekávat i v budoucnosti uplatňování tendence zlepšování osudu i postavení těchto osob dalšími zákonodárnými opatřeními, pokud pro ně vzniknou příznivé ekonomické podmínky.

Souhrn

Vzhledem ke značnému výskytu úrazů v našem životě si autor vytkl za cíl souhrnně popsat materiální zabezpečení takto poškozených osob v rámci našeho právního řádu. Kromě náhrad za pracovní úrazy jsou v článku řešeny i nároky poškozených při úrazech zaviněných podle občanského zákona, dále nároky z nemocenského pojištění i ze sociálního zabezpečení v případě úrazů a nemocí z povolání. Poslední část je věnována základním otázkám náhrad vyplývajících z plnění uzavřených pojistných smluv.

Literatura u autora.

Klíčová slova: Škoda na zdraví; Nemoci z povolání.